

СУТНІСТЬ КЛАСТЕРНОГО МЕХАНІЗМУ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЄКТІВ

Ковальчук В.А.

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

У статті досліджено теоретичні питання сутності понять кластерний механізм та кластерний механізм фінансового забезпечення інвестиційного проєкту. Встановлено, що у науковій літературі фінансове забезпечення розглядається як частина фінансового механізму, проте вченими не виділяються види механізмів фінансового забезпечення. В статті наведено авторське визначення поняття механізм фінансового забезпечення. За результатами контент-аналізу визначено сутність поняття кластерний механізм фінансового забезпечення інвестиційного проєкту. Авторське визначення на відміну від існуючих розкриває кластерний механізм як механізм фінансового забезпечення національних інвестиційних проєктів шляхом формування інвестиційного кластера.

Ключові слова: кластер, механізм, кластерний механізм, фінансове забезпечення, інвестиційний проєкт.

Постановка проблеми. У процесі здійснення інвестиційної реформи особлива увага приділяється національним інвестиційним проєктам – стратегічно важливим проєктам, які забезпечують технологічне оновлення і розвиток базових галузей реального сектору економіки та соціальної сфери України. Реалізація національних проєктів потребує мобілізації значного обсягу інвестиційних ресурсів держави, приватних інвесторів, як вітчизняних так й іноземних, а також фінансових установ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням фінансового забезпечення національних проєктів присвячені праці таких вчених як Жаліло Я. А. [1], Слепян Е. В. [2], Бандур С. І. [3] та ін. Проте недостатньо уваги приділено питанням особливостей застосування кластерного механізму для фінансового забезпечення інвестиційного проєкту.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Фінансове забезпечення науковці здебільшого розглядають як складову фінансового механізму, а види механізмів фінансового забезпечення не виділяють. Це дозволило зробити висновок про відсутність узгодженої думки вчених-економістів щодо сутності та видів механізму фінансового забезпечення.

Тому, метою статті є аналіз методичних підходів до формування механізму фінансового забезпечення та обґрунтування використання кластерного механізму фінансового забезпечення для реалізації інвестиційних проєктів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Результати детального огляду системи елементів механізму фінансового забезпечення та їх взаємозв'язків дозволили авторів сформулювати власне визначення поняття механізму фінансового забезпечення як системи принципів, форм, методів, джерел та інструментів залучення визначеного обсягу фінансових ресурсів з метою їх подальшого ефективного використання задля досягнення поставленої мети.

Механізм фінансового забезпечення інвестиційного проєкту – це система акумуляції необхідного і достатнього обсягу фінансових ресурсів з власних, залучених та позикових джерел з використанням комплексу методів, форм та інструментів фінансового забезпечення для реалізації інвестиційного проєкту з дотриманням, відповідно до нормативно-правового регулювання, принципів фінансового забезпечення.

Оскільки національні інвестиційні проєкти відносяться до великих інвестиційних проєктів та потребують великого обсягу фінансових ресурсів,

то виникає необхідність використання комбінації кількох джерел, методів та інструментів для їх фінансового забезпечення. Саме тому реалізувати великі інвестиційні проєкти варто із застосуванням кластерного механізму.

Інструменти механізму фінансового забезпечення інвестиційної діяльності передбачають низку форм участі держави в інвестиційному процесі, а саме надання бюджетних кредитів, державних гарантій під кредити, здешевлення вартості кредитів, надання інвестиційних податкових кредитів, та участь держави в акціонерному капіталі.

Для реалізації національного інвестиційного проєкту із застосуванням кластерного механізму ініціатору проєкту – державі необхідно виявити коло потенційних інвесторів, а потім оцінити їх інвестиційний потенціал, ступінь зацікавленості в реалізації конкретного проєкту, а також готовність потенційного інвестора увійти до складу кластера.

Функціонування кластера як системи бізнес-процесів передбачає узгодження інформаційних, технологічних, кадрових і фінансових потоків, які виробляються цими процесами і циркулюють як у внутрішній середовищі кластера, так за його межами.

Автором розглянуто і проаналізовано методом контент-аналізу різні наукові погляди на поняття кластер [1; 7; 8; 14; 19; 21; 22]. Серед вчених-економістів немає єдиного наукового тлумачення кластерів як інститутів ринкової економіки. Відмінності в поясненні і використанні в науковій та спеціальній літературі понять кластерної теорії ускладнює застосування теоретичних визначень в методології науки, правовому та економічному полях наукових досліджень, а також їх використання в практичній економіці.

Поняття кластер характеризується досить великою кількістю підходів до розуміння його сутності, економічного змісту, і пояснення. Окремі науковці розглядають кластер так: система постачальників, виробників, споживачів, елементи промислової інфраструктури, дослідницьких інститутів, що взаємодіють в процесі створення додаткової вартості (М. Портер [19]), сплав підприємств і установ, які співпрацюють (В. Прайс [20]), ефективний спосіб і система взаємодії, постійного ділового спілкування територіальних але і економічно споріднених учасників (С. Соколенко [22]), локалізована складова галузі, яка обмежена територіально (А. Воронов [8]), складні соціальні структури, що самоорганізуються, орієнтовані на потенціал і бренд регіону (В. Тарасенко [23]).

За визначенням різних авторів кластер переважно визначається як інституція: через взаємодію

людського капіталу, пошук спільних інтересів, різні форми співпраці, у згаданих визначеннях простежуються такі важливі фактори, як використання переваг організаційних ресурсів, схем кооперації серед бізнесу та елементів ринкової інфраструктури, мотиваційних механізмів міжсуб'єктної взаємодії, а також формування правил і положень по створенню територіально-галузевих об'єднань з інноваційними пріоритетами розвитку регіону як соціально-економічної системи.

Інші дослідники визначають кластер переважно як об'єднання, тобто організації, а точніше нові інститути економічної системи господарювання, які почали з'являтися під впливом інституційних змін в економіці, формування нових елементів середовища, розвитку процесів глобальної конкуренції та ін.

У цих визначеннях базовою ознакою кластерів є об'єднання окремих елементів (складових частин) в єдине ціле для реалізації певної функції або певної мети з орієнтацією на споживача. Наприклад, кластери розглядаються як сконцентровані за географічною ознакою групи взаємопов'язаних компаній (М. Портер [19]), територіально-галузеві добровільні об'єднання підприємств, які тісно співпрацюють з науковими установами та органами місцевої влади (М. Войнарченко [7]), добровільні об'єднання фірм у певній сфері підприємництва (С. Соколенко [22]), об'єднання за територіальною ознакою схожих, пов'язаних між собою, взаємодоповнюючих підприємств (С. Безвужко [1]), Добровільне об'єднання вже діючих підприємств будь-яких галузей економіки, пов'язаних спільними цілями (Г. Семенов [21]),

індустріальний комплекс, сформований на базі територіальної концентрації мереж (Ж. Мінгальова [14]), особливий вид організаційно-господарського об'єднання, часто територіально локалізованого (А. Позднякова [18]) та ін.

Для виявлення ключових ознак та особливостей категорії кластер був здійснений контент-аналіз визначень поняття кластер.

Контент-аналіз багатьох визначень поняття кластер показав, що поняття кластер найчастіше характеризується такими ознаками, які наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Результати контент-аналізу визначень поняття кластер

Ознака кластера	Кількість згадувань
Географічна концентрація	17
Група (об'єднання) компаній	17
Взаємозв'язок чи взаємозалежність компаній	16
Спільна чи споріднена галузь	11
Конкурентоспроможність	8
Співпраця з науковими установами та органами влади	6
Мережа	5
Внутрішня конкуренція	4
Синергетичний ефект	4

Джерело: розробка автора

Таблиця 2

Аналіз визначень поняття механізм

Визначення поняття «механізм»	Сутність	Мета (спрямування дії)
Категорія «механізм» у Короткому економічному словнику [11] визначена як: а) послідовність станів, процесів, які визначають будь-які дії, явища; б) система, пристрій, який визначає порядок будь-якого виду діяльності.	а) послідовність станів, процесів, б) система, пристрій	а) визначають дії, явища б) визначає порядок діяльності
«Механізм» – це специфічна сукупність елементів, станів і процесів, розташованих в даній послідовності, що перебувають у певних зв'язках, відносинах і визначають порядок якого-небудь виду діяльності [12].	Сукупність елементів, станів і процесів,	Визначає порядок діяльності
Механізм – послідовність дій, станів, що визначають процес або явище [5].	Послідовність дій, станів	Визначає процес, явище
Механізм – система, пристрій, що визначають порядок якого-небудь виду діяльності або процесу [9].	Система, пристрій	Визначає порядок діяльності, процесу
Механізм – послідовність станів, процесів, що визначають собою яку-небудь дію, явище [16].	Послідовність станів, процесів	Визначає дію, явище
Механізм – система елементів (цілей, функцій, методів, організаційної структури і суб'єктів) та об'єктів управління, в якій відбувається цілеспрямоване перетворення впливу елементів управління на необхідний стан або реакцію об'єктів управління, що має вхідні посилки і результуючу реакцію [13].	Систему елементів та об'єктів управління	Перетворення впливу на стан об'єкту
Поняття «механізм» безпосередньо тлумачиться як пристрій для передачі і перетворення рухів, що є системою тіл (ланок), в якій рух одного або декількох тіл (провідних) викликає певні рухи решти тіл системи; механізми бувають різні за конструкцією і призначенням, складають основу більшості машин, приладів й інших технічних пристроїв [15].	Пристрій для передачі і перетворення рухів	Викликає рухи тіл системи
Л. Фролова [24] розглядає механізм як сукупність етапів, що дозволяють системно використовувати методи засоби і способи управління	Сукупність етапів	Використання методів управління
«Механізм» визначають як внутрішню будову, систему чогонебудь, сукупність станів і процесів, що з них складається певне фізичне, хімічне чи інше явище [6]	Внутрішня будова, сукупність етапів	Визначає дію, явище

Джерело: розробка автора за джерелами [5; 6; 9; 11; 12; 13; 15; 16; 24]

Як видно з табл. 1, більшість науковців схильється до думки, що кластер – це географічно сконцентрована група взаємопов'язаних компаній, що працюють в одній чи споріднених галузях.

Проте таке визначення є неповним. На думку автора кластер – це географічно сконцентрована група взаємопов'язаних компаній (а також пов'язаних з її діяльністю наукових установ та органів влади), що працює в одній чи споріднених галузях та забезпечує в спільній діяльності досягнення конкурентоспроможності, а також синергетичного ефекту, зберігаючи при цьому внутрішню конкуренцію.

Протягом останніх років створення та розвиток кластерів визнано одним з найважливіших напрямів у стратегіях розвитку багатьох регіонів, у яких уже розпочато реалізацію кластерних ініціатив спільними зусиллями облдержадміністрацій, бізнесу, міжнародних та неурядових організацій.

Кластерними ініціативами охоплено майже всі регіони України, що свідчить про зацікавленість компаній у створенні бізнес-мереж та забезпечує надійну платформу для формування кластерної політики на державному рівні.

Переважає більшість українських кластерів, кількість яких за різними оцінками складає близько 50, перебувають на стадії становлення [10]. Найбільш популярними для їх створення є туристичний сектор, харчова, машинобудівна галузі промисловості, тоді як наукоємні галузі (електроніка, альтернативна енергетика, нанотехнології, інформаційні технології і фармацевтика) представлені недостатньо.

Визначенню сутності поняття кластер присвячено чимало наукових праць, проте сутність поняття «кластерний механізм» залишається малодослідженою. Виходячи з постановки завдання щодо визначення сутності кластерного механізму здійснено пошук визначень поняття «механізм» (табл. 2).

Як видно з табл. 2, ключовим у визначенні поняття механізм є те, що він є системою елементів, способів та засобів що визначають певний процес, явище або послідовність діяльності.

У сучасній економічній науці існують різноманітні підходи до визначення і трактування поняття «механізм», тому що існує багато понять, таких як «фінансово-кредитний механізм», «господарський механізм», «механізми державного управління» та ін., що впливають на значення поняття «механізм». Більш узагальненими є зазначені вище терміни (табл. 2), які фігурують у тлумачних словниках, економічній літературі, господарській практиці.

У сучасній вітчизняній та зарубіжній економічній літературі [5; 6; 9; 11; 12; 13; 15; 16; 24] механізм розглядається як принципова схема практичного використання важелів і методів, спрямованих на регулювання тих чи інших процесів або об'єктів у системі управління на всіх рівнях функціонування.

Аналізуючи специфіку визначень поняття «кластер» та враховуючи базові тлумачення поняття «механізм», можна визначити поняття «кластерний механізм» як систему цілей, функцій, методів, принципів та інструментів що перебувають у певних зв'язках, відносинах і визначають порядок якого-небудь виду діяльності, що здійснює кластер. Кластерний механізм забезпечує ефек-

тивне функціонування групи та досягнення її високої конкурентоспроможності, а також синергетичного ефекту із збереженням при цьому внутрішньої конкуренції.

Папіж Ю. С. вважає, що на відміну, від наукового методу кластеризації, який дозволяє згрупувати певні об'єкти, наприклад, регіони, за обраною ознакою, кластерний механізм передбачає розробку теоретико-методологічних засад формування, функціонування та ліквідації кластерів, як комплексних територіально-виробничих утворень [17].

Серед економічних переваг кластерного механізму слід виділити ефект масштабу, при якому значно знижуються витрати на виробництво одиниці продукції та послуг; ефект кооперації, при якому знижуються трансакційні витрати на пошук та встановлення домовленостей між економічними контрагентами; ефект близького розташування, внаслідок якого знижуються транспортні витрати, покращується логістика у регіоні в цілому [17].

Відповідно до завдання дослідження кластерний механізм розглядається як один з механізмів фінансового забезпечення реалізації інвестиційного проекту.

На думку автора кластерний механізм фінансового забезпечення інвестиційного проекту – це сукупність форм, методів та інструментів фінансового забезпечення, які використовуються інвестиційним кластером у процесі залучення фінансових ресурсів для реалізації інвестиційного проекту.

Інвестиційний кластер – це система економічних відносин, що виникає між інвесторами, які об'єднані на добровільних засадах та взаємодоповнюють й посилюють конкурентні переваги одне одного, концентруючи фінансові ресурси. Вона базується на господарських, територіальних, технологічних і/або соціальних зв'язках між інвесторами з метою досягнення кращого сумарного фінансового результату від реалізації інвестиційного проекту для кожного його учасника при високому рівні конкуренції.

Кластерний механізм дає змогу підвищити ефективність взаємодії приватного сектору, держави, торговельних асоціацій, дослідницьких і освітніх установ в інноваційному процесі. Він може бути основою для конструктивного діалогу між представниками суб'єктів господарювання і держави з метою виявлення проблем розвитку науки й виробництва, шляхів найбільш ефективної реалізації наявних інвестиційних можливостей і необхідних заходів державної політики.

На відміну від ЄС, в Україні відсутні спеціальні законодавчі документи, які регулюють питання утворення, діяльності та ліквідації кластерів [17].

Взаємодія між державою та представниками суб'єктів господарювання під час реалізації національних інвестиційних проектів здійснюється в рамках державно-приватного партнерства.

Висновки. Таким чином, у результаті проведеного дослідження визначено особливості формування кластерного механізму фінансового забезпечення інвестиційного проекту. На думку автора кластерний механізм фінансового забезпечення інвестиційного проекту – це сукупність форм, методів та інструментів фінансового забезпечення, які використовуються інвестиційним кластером у процесі залучення фінансових ресурсів для реалізації інвестиційного проекту.

Список літератури:

1. Жаліло Я. А. Національні проекти в стратегії економічної модернізації України / Я. А. Жаліло. – К.: НІСД, 2013. – 57 с.
2. Слепян Е. В. Регіональні інвестиційні проекти: класифікація та джерела фінансування / Е. В. Слепян // Вісник Запорізького національного університету: Економічні науки. – 2009. – № 1(4). – С. 202-206.
3. Бандур С. І. Сучасна регіональна соціально-економічна політика держави: теорія, методологія, практика / Бандур С. І., Заяць Т. А., Терон І. В.; НАН України. Рада по вивч. продукт. сил України. – К., 2002. – 249 с.
4. Безвушко Є. Кластери та їх роль у відродженні економіки Поділля / Є. Безвушко // Перспективні дослідження. – 1999. – № 2. – С. 17-23.
5. Бизнес-словарь [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://vocabulary.ru/dictionary/440>
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – К.: Ірпінь, 2002. – 1440 с.
7. Войнаренко М. Концепція кластерів – шлях до відродження виробництва на регіональному рівні / М. Войнаренко // Економіст. – 2000. – № 1. – С. 29-33.
8. Воронов А. Кластеры – новая форма самоорганизации промышленности в условиях конкуренции / А. Воронов // Маркетинг. – 2002. – № 5. – С. 37-43.
9. Ефремова Т. Ф. Современный толковый словарь русского языка / Ефремова Т. Ф. // В 3 т. Том 2. М.-П.: АСТ, Астрель, Харвест, 2006. – 1168 с.
10. Інноваційні підходи до регіонального розвитку в Україні – К.: НІСД, 2011. – 47 с.
11. Краткий экономический словарь / Под ред. А. Н. Азриляна. – М.: Институтной экономики, 2001. – 1088 с.
12. Креймер Н. А. Содержание экономического механизма восстановления и развития технического потенциала сельскохозяйственных предприятий [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://ej.kubagro.ru/2004/04/pdf/25.pdf>
13. Кульман А. Экономические механизмы: Пер. с франц. / Под общ. ред. Н. И. Хрусталева. – М.: Прогресс; Универс, 1993. – 192 с.
14. Мингалев Ж. Кластеры и формирование структуры региона / Ж. Мингалев, С. Ткачева // Мировая экономика и международные отношения. – 2000. – № 5. – С. 97-102.
15. Ніжник Н. Р. Про співвідношення категорій «процес» і «механізм» та їх використання в управлінській діяльності органів виконавчої влади [Електронний ресурс] / Н. Р. Ніжник, Г. І. Леліков, С. П. Мосов. – Режим доступу: http://nads.gov.ua/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=37655&cat_id=37402&ctime=1141128435765
16. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – М.: Азбуковник, 2000. – 940 с.
17. Папіж Ю. С. Кластерний механізм як дієвий інструмент підвищення економічної ефективності розвитку депресивних регіонів / Ю. С. Папіж // Шляхи підвищення економічної ефективності в умовах реформ: досвід розвинутих та перехідних економік. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 12 квітня 2013 р., м. Чернігів. – 2013. – С. 22-23.
18. Познякова О. І. Кластери як результат трансформації власності в системі інноваційних структур / О. І. Познякова // Вісник Нац. ун-ту Львівська політехніка. – 2010. – № 8 (668). – С. 135-141.
19. Портер М. Конкуренція / М. Портер. – М.: Вільямс, 2005. – 608 с.
20. Прайс В. Людська поведінка: фактор у прикладній економіці / В. Прайс // Перспективні дослідження. – 1999. – № 2. – С. 3-16.
21. Семенов Г. А. Національний кластер – новий шлях для прискорення економічного та інноваційного зростання України / Г. А. Семенов, О. С. Богма // Вісник економічної науки України. – 2006. – № 1. – С. 127-133.
22. Соколенко С. І. Кластери в глобальній економіці / С. І. Соколенко. – К.: Логос, 2004. – 848 с.
23. Тарасенко В. Стратегія розвитку територіальних кластерів / В. Тарасенко // Экономические стратегии. – 2011. – № 11. – С. 82-92.
24. Фролова Л. В. Механізм управління поточними витратами торговельного підприємства: монографія / Л. В. Фролова, К. С. Хаврова. – Донецьк: Ноулідж, 2010. – 211 с.

Ковальчук В.А.

Харьковский национальный экономический университет имени Семена Кузнецца

СУЩНОСТЬ КЛАСТЕРНОГО МЕХАНИЗМА ФИНАНСОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ РЕАЛИЗАЦИИ ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПРОЕКТОВ

Аннотация

В статье исследованы теоретические вопросы сущности понятий кластерный механизм и кластерный механизм финансового обеспечения инвестиционного проекта. Установлено, что в научной литературе финансовое обеспечение рассматривается как часть финансового механизма, однако учеными не выделяются виды механизмов финансового обеспечения. В статье приведено авторское определение понятия механизм финансового обеспечения. По результатам контент-анализа определена сущность понятия кластерный механизм финансового обеспечения инвестиционного проекта. Авторское определение в отличие от существующих раскрывает кластерный механизм как механизм финансового обеспечения национальных инвестиционных проектов путем формирования инвестиционного кластера.

Ключевые слова: кластер, механизм, кластерный механизм, финансовое обеспечение, инвестиционный проект.

Kovalchuk V.A.

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

THE CLUSTER MECHANISM OF INVESTMENT PROJECTS FINANCIAL SUPPORT

Summary

This article explores the theoretical issues of the nature of concepts cluster mechanism and cluster mechanism of financial security of the investment project. It was established that in the scientific literature financial support is seen as part of the financial mechanism, but scientists are not allocated types of financial security mechanisms. In the article the author's definition of the mechanism of financial security. According to the results of content analysis defines the essence of the concept of a cluster mechanism of financial security of the investment project. Copyright definition in contrast to the existing cluster mechanism reveals the mechanism of financial support national investment projects by forming an investment cluster.

Keywords: cluster, mechanism, the cluster mechanism, financial support, investment project.